

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора

Світлани Григорівни ЛИТВИНОВОЇ

на дисертацію **Олега Ігоровича КУЩЕНКА**

«Забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти в контексті цифрових трансформацій в умовах кризи», подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Актуальність дослідження проблеми забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти в контексті цифрових трансформацій обумовлена сучасними глобальними викликами, насамперед наслідками пандемії, політичної нестабільності та воєнного стану.

Цифрові трансформації, які стали визначальною тенденцією сучасного суспільного розвитку, суттєво прискорилися в умовах пандемії COVID-19, набули глобального характеру та істотно вплинули на розвиток вищої освіти на міжнародному, національному та інституційному рівнях. Для української системи вищої освіти темпи цифрових трансформацій нині стали одним із ключових чинників забезпечення її стійкості та безперервності функціонування в умовах воєнного стану. Вимушений перехід закладів вищої освіти до переважно або повністю дистанційного формату освітньої діяльності виявив недостатню готовність системи до ефективного використання цифрових технологій та організації освітнього процесу в нових умовах.

Водночас досвід, набутий під час пандемії COVID-19, започаткував адаптацію вітчизняної системи вищої освіти до нових форм надання освітніх послуг. Проте цей процес відбувався переважно ситуативно, без належного стратегічного бачення розвитку цифрової вищої освіти та системного використання теоретичних і практичних напрацювань вітчизняних і закордонних дослідників.

Нині в Україні недостатньо розроблено національні стандарти та вимоги щодо цифрової трансформації управління закладами вищої освіти, організації освітнього процесу, розроблення навчально-методичного забезпечення в цифровому освітньому середовищі та забезпечення їх якості.

Актуальність дослідження цифрових трансформацій у вищій освіті, зокрема забезпечення якості цифрової вищої освіти, підтверджується еволюцією політики Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), відображеною в міністерських комюніке, ухвалених на конференціях міністрів, відповідальних за вищу освіту країн-учасниць ЄПВО. У цих документах цифрова трансформація розглядається як один із ключових чинників модернізації вищої освіти, підвищення її якості, доступності, відкритості, інклюзивності та стійкості.

Послідовний розвиток відповідної політики простежується від визнання необхідності впровадження цифрового та змішаного навчання із забезпеченням його якості (Паризьке комюніке, 2018 р.), підтримки використання цифрових технологій у викладанні, навчанні та оцінюванні (Римське комюніке, 2020 р.) до посилення уваги до академічної доброчесності, довіри до процедур забезпечення якості, акредитації, визнання кваліфікацій і відповідального використання цифрових технологій (Тиранське комюніке, 2024 р.). Така послідовність засвідчує перехід від розгляду цифрової трансформації освіти як інструменту модернізації освітнього процесу до її сприйняття як стратегічної основи розвитку якісної, стійкої та конкурентоспроможної системи вищої освіти..

Оцінка обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації, їх достовірності та новизни. Автором сформовано репрезентативну джерельну базу, достатню для всебічного розкриття теоретичних і практичних аспектів досліджуваної проблеми. Опрацьовані наукові, нормативно-правові та інші джерела відображають сучасні теоретичні здобутки вітчизняних і зарубіжних учених, результати досліджень міжнародних організацій та релевантні емпіричні дані. Загальний обсяг бібліографії становить 259 найменувань, із яких 136 – іноземними мовами.

На особливу увагу заслуговує сформована автором база першоджерел для аналізу практик цифрової трансформації та забезпечення якості вищої освіти в провідних закордонних і українських закладах вищої освіти. З метою забезпечення коректності порівняльного аналізу вибірку університетів сформовано з урахуванням географічного представництва та їхніх позицій у міжнародних рейтингах QS World University Rankings 2026 і Times Higher Education (THE) World University Rankings 2026. У межах дослідження проаналізовано діяльність 39 європейських університетів, 2 університетів Сінгапуру – світових лідерів у сфері цифрової трансформації, а також 40 українських закладів вищої освіти.

Отже, широка й репрезентативна джерельна база, ретельно сформована вибірка закладів вищої освіти та використання комплексу методів, адекватних меті й завданням дослідження, забезпечили достовірність, обґрунтованість і наукову новизну одержаних результатів.

Важливою перевагою дисертаційного дослідження є його методологічний характер. Автор не обмежився описом окремих практик цифровізації, а запропонував цілісну систему методологічних орієнтирів щодо оцінювання та розвитку цифрової трансформації закладів вищої освіти, що забезпечує можливість використання результатів дослідження як під час формування інституційних стратегій, так і в процесі зовнішнього та внутрішнього забезпечення якості освіти.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що на основі комплексного дослідження проблеми забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти в умовах цифрової трансформації та кризових викликів у Європейському просторі вищої освіти й Україні:

уперше: визначено та систематизовано теоретичні засади забезпечення й удосконалення якості вищої освіти в умовах цифрової трансформації, зокрема ієрархічну систему принципів, теоретичних підходів і тенденцій, а також прикладні підходи (стандарти, методи, інструменти та критерії), що становлять методологічне підґрунтя розвитку системи забезпечення якості в

Європейському просторі вищої освіти та Україні; розроблено й теоретично обґрунтовано концептуальну модель забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти в умовах цифрової трансформації освіти України, яка інтегрує матричну модель оцінювання цифрової трансформації закладів вищої освіти та рамковий механізм цифровізації системи забезпечення якості. Для практичної реалізації моделі розроблено рекомендації щодо її впровадження, які передбачають застосування системи критеріїв оцінювання;

удосконалено: підходи до оцінювання цифрової трансформації закладів вищої освіти в контексті забезпечення та вдосконалення якості освіти шляхом розроблення та обґрунтування відповідної системи критеріїв; поняттєво-термінологічний апарат дослідження, зокрема запропоновано авторське тлумачення понять «цифрова вища освіта» та «внутрішнє забезпечення й удосконалення якості вищої освіти в умовах цифрової трансформації»;

набули подальшого розвитку: діагностичний інструментарій оцінювання цифрової трансформації закладів вищої освіти в контексті забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти в умовах кризових викликів.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Обсяг дисертації становить 350 сторінок. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (259 найменувань, із них 136 – іноземними мовами) та п'яти додатків загальним обсягом 130 сторінок. Обсяг основного тексту дисертації становить 157 сторінок. Робота містить 4 таблиці та 8 рисунків, які ілюструють основні положення й результати дослідження.

Дисертація має чітку й логічну структуру. Її зміст послідовно розкриває поставлені мету й завдання дослідження, а побудова розділів і підрозділів забезпечує цілісність викладу матеріалу. Основні наукові положення належним чином аргументовані та підтверджені результатами проведеного дослідження, а сформульовані висновки є логічними й обґрунтованими.

Автор коректно використовує й цитує наукові джерела. Виклад матеріалу характеризується логічністю, послідовністю та академічною чіткістю. Дисертація написана на належному науковому рівні із використанням сучасної термінології. У роботі подано авторське тлумачення дискусійних понять і здійснено зіставлення різних наукових підходів до досліджуваної проблеми. Поодинокі граматичні та стилістичні неточності не впливають на загальне позитивне враження від роботи та не знижують її наукової цінності.

Дисертацію оформлено відповідно до вимог наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

У вступі дисертації переконливо обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено його мету та завдання, об'єкт і предмет, надано характеристику джерельної бази дослідження, представлено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

Перший розділ дисертації «Теоретичні основи забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти в контексті цифрових трансформацій в умовах кризи» характеризується ґрунтовністю теоретичного аналізу та високим рівнем опрацювання сучасних наукових джерел. Автором всебічно досліджено стан розроблення проблеми у вітчизняній та закордонній науковій літературі, здійснено критичний аналіз існуючих наукових підходів і уточнено поняттєво-термінологічний апарат дослідження. Безперечною перевагою розділу є систематизація ключових понять дослідження у вигляді порівняльної таблиці та запропоноване авторське тлумачення понять «цифрова вища освіта» і «внутрішнє забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти в контексті цифрових трансформацій в умовах кризи», що має як теоретичне, так і прикладне значення.

Другий розділ «Забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти в контексті цифрових трансформацій в умовах кризи: європейський вимір» є одним із найбільш змістовних і науково цінних у дисертації. На основі комплексного аналізу документів Європейського простору вищої освіти,

міжнародних стратегій та практик провідних університетів автором виявлено й систематизовано принципи, тенденції та підходи до забезпечення й удосконалення якості вищої освіти в умовах цифрової трансформації. Важливим науковим результатом є розроблення порівняльної матриці вітчизняних і закордонних підходів, яка переконливо демонструє їхню взаємодоповнюваність і може бути використана як методологічна основа для подальшого розвитку системи забезпечення якості вищої освіти в Україні.

Особливої позитивної оцінки заслуговує розроблена автором матрична модель оцінювання цифрової трансформації закладів вищої освіти як інструменту забезпечення та вдосконалення якості цифрової вищої освіти. Її безперечною перевагою є комплексний характер, оскільки модель охоплює технічні, управлінські, організаційні та безпекові аспекти діяльності закладів вищої освіти й ґрунтується на шести науково обґрунтованих критеріях оцінювання. Важливо, що запропонована модель не залишилася лише теоретичною конструкцією, а пройшла практичну апробацію та валідацію на основі аналізу діяльності 81 провідного закордонного й українського закладу вищої освіти, що суттєво підвищує достовірність одержаних результатів.

Цінним результатом дослідження є також запропонована авторська типологія стратегічних підходів закладів вищої освіти до забезпечення та вдосконалення якості в умовах цифрової трансформації (централізований, децентралізований і федеративний), яка не лише узагальнює сучасний міжнародний досвід, а й дає змогу визначити місце українських закладів вищої освіти у процесах цифрової трансформації.

Особливо цінним є те, що дослідження виконано в логіці сучасної політики Європейського простору вищої освіти. Це забезпечує його відповідність актуальним європейським тенденціям розвитку систем забезпечення якості та підвищує можливості використання запропонованих автором підходів у процесах євроінтеграції української вищої освіти.

Науковий інтерес становлять і встановлені автором закономірності, зокрема виявлений взаємозв'язок між рівнем цифрової зрілості університетів та їхніми позиціями у міжнародних рейтингах QS і THE, а також обґрунтування сучасних тенденцій розвитку вищої освіти, серед яких – активне використання технологій штучного інтелекту як інструменту підвищення ефективності освітнього процесу та трансформація системи забезпечення якості від переважно контролюючої до стратегічно орієнтованої функції. Зазначені результати мають важливе теоретичне й практичне значення та істотно посилюють наукову цінність дисертаційного дослідження.

Третій розділ дисертації «Розвиток забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти України в контексті цифрових трансформацій в умовах кризи» має виразну практичну спрямованість і є логічним завершенням проведеного теоретичного та емпіричного дослідження. На основі ґрунтовного аналізу нормативно-правової бази, стратегічних документів, концепцій і сучасних практик автором комплексно охарактеризовано сучасний стан та визначено перспективи розвитку системи забезпечення й удосконалення якості вищої освіти України в умовах цифрової трансформації та кризових викликів.

Безперечною науковою перевагою дисертації є розроблений рамковий механізм цифровізації системи забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти, який інтегрує міжнародний, національний та інституційний рівні управління якістю. Запропонований механізм формує цілісне бачення нормативно-правових, організаційних і управлінських змін, необхідних для успішної модернізації системи вищої освіти України в умовах цифрової трансформації та воєнного стану.

Особливої позитивної оцінки заслуговує розроблена автором концептуальна інтегрована модель цифровізації системи забезпечення якості закладу вищої освіти, яка поєднує рамковий механізм цифровізації системи забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти із матричною моделлю оцінювання цифрової трансформації закладів вищої освіти. Важливо, що запропонована модель не обмежується окремими аспектами цифровізації, а забезпечує комплексне

поєднання стратегічного, організаційного, технологічного та безпекового вимірів розвитку закладу вищої освіти. Саме така інтеграція вирізняє авторський підхід серед існуючих наукових розробок, які здебільшого зосереджені або на питаннях забезпечення якості, або на цифровій трансформації.

Науково обґрунтованим і практично значущим є висновок автора про те, що кінцевим результатом реалізації запропонованої моделі має стати досягнення закладами вищої освіти цифрової зрілості та стійкості. При цьому цифрова зрілість розглядається як інтегральна характеристика рівня цифрової трансформації управлінської й освітньої діяльності, а стійкість – як здатність закладу забезпечувати безперервність функціонування, зберігати якість освітньої діяльності та адаптуватися до кризових викликів.

До кожного розділу дисертації сформульовано змістовні висновки, що логічно впливають із результатів проведеного дослідження та повною мірою відповідають поставленим завданням. Загальні висновки узагальнюють основні результати роботи, відображають досягнення визначеної мети та підтверджують цілісність авторської концепції дослідження.

Варто відзначити наукову та практичну цінність додатків до дисертації, де представлені зібрані здобувачем первинні та аналітичні дані, на яких ґрунтуються окремі теоретичні та практичні положення.

Отже, дисертаційна робота є цілісним, завершеним науковим дослідженням, у якому поставлені завдання успішно розв'язано, а отримані результати характеризуються науковою новизною, теоретичною значущістю та практичною цінністю.

Звіт подібності за результатами перевірки дисертації на текстові збіги засвідчує, що дисертація є результатом самостійних досліджень здобувача та не містить елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату та запозичень. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають належні посилання на відповідні джерела.

Повнота викладу основних результатів дисертації в публікаціях здобувача. Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження відображено у 7 наукових працях автора, зокрема: 1 одноосібному розділі в колективній монографії, 4 статтях у наукових фахових виданнях України категорії «Б» та 2 тезах у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Одну наукову статтю виконано у співавторстві, при цьому особистий внесок дисертанта чітко визначено у вступі до дисертації. Аналіз публікацій свідчить, що вони повною мірою відображають основні наукові результати, положення та висновки дисертаційної роботи, а також засвідчують належний рівень апробації результатів дослідження.

Дискусійні положення та зауваження. Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих дисертантом результатів, слід зазначити деякі дискусійні положення, а також висловити окремі зауваження та побажання.

1. Дискусійним видається запропоноване автором трактування поняття «цифрова вища освіта». Воно потребує додаткового теоретичного обґрунтування як самостійної категорії педагогічної науки, оскільки не цілком зрозуміло, чи йдеться про новий феномен освіти, чи про одну із сучасних форм реалізації вищої освіти за допомогою специфічних цифрових ресурсів.

2. Дослідження значно виграло б, якби автор запропонував науково обґрунтовану класифікацію кризових умов та їх впливу на освітній процес, зокрема диференціювавши масштаб і характер наслідків пандемічних викликів та умов війни. Відсутність такої класифікації дещо знижує практичну цінність запропонованих кризово-адаптивних механізмів, оскільки вони недостатньо враховують специфіку організації освітнього процесу в умовах тривалого воєнного стану.

3. Запропонована авторська модель передбачає шість критеріїв оцінювання, які подані як рівнозначні. Водночас у роботі недостатньо обґрунтовано, чи всі критерії мають однакову вагу в умовах кризового функціонування ЗВО. Зокрема, потребує уточнення питання пріоритетності

окремих показників, насамперед «інфраструктурної стійкості», яка в умовах воєнного стану та обмежених ресурсів може мати більш визначальне значення, ніж, наприклад, критерії, пов'язані зі звітністю чи адміністративними процедурами.

4. Незважаючи на включення до моделі критерію «політики використання штучного інтелекту», у роботі недостатньо розкрито практичні механізми запобігання алгоритмічній упередженості та подолання цифрового розриву, які автор обґрунтовано визначає як важливі ризики. Крім того, з огляду на результати проведеного дослідження, відповідно до яких 74,4% освітян не готова делегувати ухвалення рішень алгоритмам штучного інтелекту, доцільно було б ширше висвітлити методичні та організаційні механізми формування довіри й готовності науково-педагогічних працівників до використання технологій штучного інтелекту в освітньому процесі.

5. Певну дискусію викликає висвітлення питання цифрової доступності та інклюзивності. У роботі зазначено, що їх забезпечення є одним із важливих напрямів розвитку закладів вищої освіти, однак недостатньо враховано, що в умовах воєнного стану цифрова доступність значною мірою залежить не лише від політики закладу, а й від матеріально-технічних можливостей самих здобувачів освіти. У зв'язку з цим потребують додаткового обґрунтування механізми підтримки студентів, які належать до соціально вразливих груп або навчаються в умовах нестабільного інтернет-зв'язку та електропостачання.

Проте висловлені зауваження та побажання не знижують попередньої високої оцінки рівня дослідження, не є визначальними та не зменшують загальну наукової новизни і практичну значимість результатів і не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Загальний висновок. Дисертація здобувача ступеня доктора філософії Олега Ігоровича Куценка на тему «Забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти в контексті цифрових трансформацій в умовах кризи» виконана на високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є закінченим

науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має істотне значення для галузі знань 01 «Освіта / педагогіка». Дисертаційне дослідження за актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені в пунктах 6-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Здобувач Кущенко Олег Ігорович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» галузі знань 01 «Освіта / педагогіка».

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
заступник директора з наукової роботи

Інституту цифровізації
освіти НАПН України

14 липня 2026 р.

С. Г. ЛИТВИНОВА